

Məryəm ƏLİZADƏ
sənətinəşliq doktoru, professor

...Çoxdandır Bakıdan kənara çıxmamışdım. Nədənə son zamanlar heç çuxmağa həvəsim də yox idi. Düzünü desəm, heç Bakıdan da zövq almırdım: iş-güc, problemlər-filanlar məni öz məngənəsində elə bərk sıxdı ki, vardiyyətim "marsrut"dan kənara çıxmaq tap zülm olardı - deyə düşünürdüm. Amma atalar demiş və nə gözəl demiş: "Adama gözək qalır". İndi isə aşağıda haqqında bəhs edəcəyim səfər sona çatdıqdan sonra ataların müdrikliliyini özimdən ötrü növbəti dəfə (!) təsdiqlədim.

Amma hər şey növbə ilə...

Teatr xadimlərinin Şəkiyə səfəri

İlk növbədə hesabət verəcəyim səfərin təkanverici səbəblərini açıqlayım. Məsələ ondadır ki, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi Respublika Prezidentinin regionlarda sosial-iqtisadi vəziyyətin yaxşılaşdırılmasına yönəldilən məlum fərmanına istinad edərək, sosial-mədəni həyatın fəallaşdırılması nəzərdə tutan program hazırlayıb. Nazirlikdə keçirilən toplantıda açıqlanan tədbirlər programında rayon teatrlarının vəziyyətini yaxşılaşdırmaq, yəni onlara maddi və yaradıcı kömək göstərmək planları nəzərimizə çatdırıldı. "Yaradıcı kömək" ilk öncə teatrlarda zövq sifarişləri ilə hazırlanan tamaşalara rejissor kadrlarını göstərmək mənasında müəyyənləşdirilmişdi. Teatr mətbəxinin qarşısını hörmətli oxuculara əzəmət açaraq sözlükdən "dövlət sifariş" üsulunun mövcudluğunu açıqlamaq istəyirəm. Bu üsul aşağıdakı qaydada gerçəkləşdirilir:

- respublika teatrın repertuarı üçün mühüm saydıqları əsəri (pyesi) Nazirliyin müvafiq şöbəsinə təqdim edir;
- əsər (pyes) Ekspert Şurası tərəfindən təsdiqləndikdən sonra rəsmi qəbul olunur;
- bundan sonra teatrın rəhbərliyi qurulması nəzərdə tutulan tamaşanın təxmini ("açıq") xərclər məbləğini Nazirliyə təqdim edir;
- sözündən smeta mühasib ekspertizasını keçəndən sonra nazir tərəfindən təsdiqlənir və maliyyələşdirilməsi təmin olunur.

Burada qeyd edim ki, bu üsul on-on beş ildir ki, gerçəkləşdirilir və açığını desək, "faydalı əməl olanda" o qədər də yüksək olmayıb. Allahdan gizli deyil, oxucuların niyə gizli olsun: bu illər ərzində bir neçə, özü də Bakı teatrlarında səhnəyə qoyulmuş tamaşaları çıxmaq şərti ilə ne geniş tamaşaçı kütləsi, nə də ki, biz mütoxassislər (teatrşünas və tənqidçilər) bu "üsul"un effektivliyi görmədik. Rayon teatrları yavaş-yavaş, tədricən və sanki idarə olunmuş tərzə tənzümləndi və "dövlət sifariş"ndən necə deyirlər "Fatiya tu man çıxır"dı. Obyektivlik naminə demək lazımdır ki, rayon teatrlarının yaşadıqları böhran paytaxt teatrının böhranından yalnız formaca fərqlənirdi, mözmun isə eyni idi: respublikada mədəniyyət quruculuğu prosesi demək olar ki, durdurulmuşdu və teatrlar bazar iqtisadiyyatının stixiyasında özbaşına, dəstəksiz-filanız buraxılmışdı. (Bu mövzuya qayıtmaq niyyətim olduğuna görə mövcud olan acınacaqlı vəziyyətin

analizindən vaz keçməliyəm...)

İkinci növbədə hörmətli oxucuları məlumatlandırmaq ki, "Yug" Dövlət Teatrının nəzdində görkəmli rejissor və pedaqoq Vaqif İbrahimovunun rəhbərliyi ilə bir neçə ildir ki, "Alternativlər Yelcini" adlanan genc teatr sənəçiləri assosiasiyası fəaliyyət göstərir. Bu assosiasiyada toplanan genc rejissorlar, dramaturqlar, teatrşünaslar nəzəri problemlərlə yanaşı fəal praktiki yarıdıcıqla da məşğuldu. Belə ki, rejissorlar respublikada keçirilən bütün festivallarda genc dramaturqların pyesləri arasında hazırladıqları tamaşaları iştirak edir, mükafatlar qazanır, yeni layihələr üzərində çalışır, bir sözlə, hər vaxtla barmaqlarını dünya teatr prosesinin nöbzində saxtamağa çalışırlar. Bu il assosiasiyamızın üzvləri Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinə öz yaradıcı layihələrini təqdim etmişlər. Layihələrin rəğbətə qarşılayan Nazirlik öz növbəsində genc rejissorlara 2006-cı ilin planında olan "dövlət sifariş" ilə hazırlanacaq tamaşalara rejissorluq etməyi təklif etdi. Təklif qəbulunmuş olsa da, gənclər tərəfindən böyük məmnuniyyətlə qəbul olundu və nəticədə Gümrək Ömer Lənkoran Dövlət Teatrında Əli Əmirlinin "Onun iki qabırğası", Günay Səttarova Qazax Dövlət Teatrında Firuz Mustafanın "Qarıqəz tələsi", İradə Sayla Gəncə Dövlət Teatrında İlyas Əfəndiyevin "Qərbiyə oğlan" və Şahbaz Rəsul Şəki Dövlət Teatrında M.F. Axundzadənin "Molla İbrahimxəlil kimiyagər" komediyasını səhnələməyə hazırlamağa başladılar. (Bu sıradan istisna olaraq assosiasiyamızın üzvü rejissor Mikayıl Mikayilov Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrında Süleyman Ələsgərov və Sixeli Qurbanovun "Milyonçunun dilənçi oğlu" operettasını səhnələyəcək ki, bu da başqa səhəbtin mövzusunda.) İlk olaraq Şahbaz Rəsul oktyabrın 11-də Şəki Dövlət Teatrında işə başlamalı idi və biz, yəni rejissor Vaqif İbrahimov, teatrşünas mən, rəssam Rəşid Şərif, genc rejissor Gümrək Ömerin idarə etdiyi məşinlə onu Şəkiyə apardıq...

11 oktyabrın dumanlı-ciskinli səhərində yoldaş olub yola çıxdıq. Nədənə, heç özümü bildirmiyəm səbəbdən bu dəfəki "Şəki" səfərindən nə isə gözləyirdim. Amma ta Şamaxıya qədər eynim açılmırdı, "avtomatik rejim"də öümü səhəbtə

işirək edirdim, hətta deyəsən zarafat da edirdim. Amma nə isə gözləyirdim. Nəyi? Bilirdim.

Ki, Şamaxını keçərək İsmayılı istiqamətində hərəketə başladığımız andan ətrafında təbiət, necə deyirlər, öz işini görməyə başladı: narın yağın yağışın sularında çimərək qış yuxusuna hazırlanan ağaclar, kollar və otar içində nisgillə çuğlaşmış qərbiyə bir sevinc hissinə yaratdı. Deyəsən ovsunlanmışdım, çünki hətta yol qırağında bir anlığa görünürb sürətlə arxada qalan insanlar da mono qərbiyə görünürdü. Basqala çatmamış bir görümlü yerdə, ot tayalarını arasında qışarılmış küləfrəngidə oturub çay içdiyimiz anda birdən-birə anladım ki, mən dünyaya qayıtdım. Son demə, məndən ötrü "dünya" elə doğma Azərbaycanımın... xiffətini yaşadığım Şuşamın... Cıdır düzündən... Ərimgəldindən... Qarqar çayının... Ağa körpüsünün... Topxana məşəsinin... Daşaltının... Əjdaha bulduğum... Moruğu dərinin... Malbəylimin... təbiətdir. Ehtiyatsızlıq edib, yol yoldaşlarımıza "Ürəyim yerinə gəldi" dedim. Bu etirafım səfər boyu zarafatlı mövzusu oldu. Mən incimirdim.

Başqada bizi kor duman haqladı - bir addım irəli zorla görünürdü. Burada çox sevdikim sair Vaqif Səmədoğlunun bir mısrası başladı beynimdə fırlanmağa. Bax, bu:

"Şəhərə duman gəlib, Deyəsən yaman gəlib, heç kimə demə": Amma mən deyirəm, çünki burası şəhər deyildi, duman yaman deyildi, özü də acəb yarırdı bu dağlara.

Yolumuzun üstündəki çayların möhtəşəm körpülərindən keçəndə çox istəyirdim ki, aşub-daşan sularını da görüm. Fəqət, üzərindən keçdiyimiz suyaş çayların bir çoxunun elə adı çay idi. Buraçda irəliyə atılaraq söyləyirəm ki, Bakıya qayıdarkən güclü leysanlardan sonra aşub-daşan çayların görünməsi anlamıdır ki, nədən körpülər bu qədər hündür və möhkəm salınıb...

...Düz saat üçdə Gümrəkəlin Vaqif S.Rəhman adına Şəki Dövlət Dram Teatrının önündə ayləndi...

İndi də növbə çatdı tarixi və çağıda arayısa.

S.Rəhman adına Şəki Dövlət Teatrı 1975-ci ildə çox istedadlı, bənzərsiz rejissor və fədakar insan Vaqif Abbasovun ağıllagəlməz çabalarının, həmlələrinin nəticəsində yarandı. Tez bir zamanda yeni yaranmış teatr bölgədə və paytaxtda nüfuz qazandı. 19... ildə səhəbtinin pozulması ilə bağlı V.Abbasov Şəkinə tərək etdi, teatr isə istedadlı, ümidverən aktyor və rejissor gənc Hüseynağa Atakişiyevə tapşırıldı. Az keçmədi ki, H.Atakişiyev ona ölə ümidlərin hamısını - özü də artıqlaması ilə doğrudur. Tam məsuliyyətlə deyə bilərəm ki, keçən əsrin səksəncinci illərində bütövlükdə Azərbaycan teatri dərin və süst axan "depression"da vurmuxarkan Hüseynağa Atakişiyevin rəhbərlik etdiyi S.Rəhman adına Şəki Dövlət Dram Teatrı Azərbaycanın hüduudlarında çox-çox uzaqlarda şöhrət qazanmışdı idi. Artıq teatrın çox güclü, universal, müteəhrik, vahid məktəbə malik olan truppası vardı, teatr mürciəti etdiyi ən mürcəkəb əsərləri özünəməxsus gözənləməzliliklə və suxluqla həll edirdi...

19... ildə bəzi mürcəkəb, amma anlaşılan səbəblərdən Hüseynağa Atakişiyev də Şəkinə tərək etdi, teatr rəhbərlik isə Cahangir Novruzova tapşırıldı. Bir neçə uğurlu tamaşa

qurub özünü istedadlı və professional rejissor kimi təsdiqləyən Cahangir Novruzov 19... ildə Bakıya qayıtdı. Adı hesablama göstərir ki, XXI əsrin 2005-ci ilində S.Rəhman adına Şəki Dövlət Dram Teatrının 30 yaşını tamam olub.

İndi baxaq görək öz yubileyinə bu, Azərbaycan milli teatr prosesində rolu və əhəmiyyəti, xidmətləri çox böyük olan "yaradıcı müəssisə" nə ilə gəlib?

1975-ci ildən bəri teatr binası təmir-türü görməyib. Bunun nə demək olduğunu bilmək istəsəniz, mənim kimi Şəki teatrının binasına girib onu dolaşın, səhnənin imkansızlığını pejmürdə olub, qarənliq və rütubətli otaqlarda dözü bildiyiniz qədər oturun və bu şəraitin sənət, mədəniyyət və əməliyyat ocağına nə qədər uyğun olduğunu özünü dəyin. Mən isə susacağam.

Rayon icra hakimiyyətinin öz teatrına olan münasibətini də dəyərləndirməyəcəyəm. Susacağam. Amma aktorların, yəni sənət, mədəniyyət və mənaiviyyət daşıyıcıları olan bu insanların durumu haqqında deyəcəyəm, susmayacağam.

Bu gün H.Atakişiyevin o möhtəşəm truppasından keyli sayda aktyor yəndə də doğma teatrlarına sadiq olaraq yarıdıcıqlıq məşğuldurlar. Gədanlər gədi - gədanların dalmca danışmazlar, problem qalanlardır.

Çox mükəmməl aktyor məktəbinə və peşəkərlığə malik olan Şəki teatrının aktyorları arasında bir nəfər də olsa, fəxri ada layiq bilinən yoxdur. Aktyorların mənə dedikləri kimi, fəxri ad əslində sərti şeydir, amma necə olsa da, sənətkarların xidmətlərini, teatr münasibətlərini təsdiqləyir. Təbiətə çox təvəzəkər şəkili aktyorlara ağır gəlir: necə olur ki, bəzi teatrların başına fəxri adlar toydakı şəbəki tökülsün, bu qədər zəhmət çəkmiş, böyük uğurlar əldə etmiş. SƏNƏTKAR adını çoxdan qazanmış, sənətaçı ləyaqətini qoruyaraq tamadahlığə gətirməyən, ailəsini saxlamıqdan ötrü çəroyinə daşdan çıxaran insanlar dövlət, ictimaiyyət və qədərbilən xalq tərəfindən dəyərləndirilməsin.

Yaxşı, "insan milli"ni qoyaq bir kənara. Bu əmil, nə yazıq ki, Azərbaycanda hələ də işlək deyil. Afaq Məsudun bir pyesində deyildiyi kimi "neynəmək olar? Biz ölübüz xalqı də! Biz insan öləndən sonra qiymətini veririk." Bu sözlər məni personajın dilindən səslənsə də, vallah, razılaşmaq olmur. Mən də razılaşırım, çünki bu hali təsdiqləyən faktların çoxdur. Amma yəndə də anlamadığım bir məqam var. Necə oldu ki, hansı səbəblərdən, hansı osaslara söykənəkər Şəki teatrının 30 (!!!) illik yubileyi dövlət tərəfindən qeyd edilmiş. Məncə aydındır ki, səhəbt formal "tədbir"dən gətimir, bu başlıq Azərbaycan milli teatrının 30 illik zəman kəsiyyəni, uğurları, yaradıcı xatırları və sözüün əsl mənasında sənətkar fədakarlığına qarşı önəlib. Amma necə deyirlər, bu dünyada birca ölüme çəro yoxdur...

...Teatrın böyründəki açıq havada quraşdırılmış çayxanada çay içən aktyorlar bizi salamladı, çoxusunu tanıdım - bəzilər vaxtilə mənim tələbələrim olub, bəzilər isə Şəki teatrının partlaq tamaşalarında oynadıqlar rollarıla yadımsızlaşmışlıq həkkə olunub. Uzun yol gəldiyimizdən onlarla çox otura bilmədik. Bir stəkan çay içib teatrın indiki direktoru

Hikmət Nəbiyevin otağına qalxdıq. Yuxarıda göstərdiyim kimi teatrda işıq olmadığına görə otaq "romantik alatoranlıq"a bürünmüşdü. Vaxtı uzatmadan Vaqif İbrahimoğlu elə o andaca mətləbə keçdi, həyəcədən sim kimi tarıma çəkilmiş Şahbazı təqdim edəndən sonra:

-Şahbaz, gurultulu söz kimi səslənməsin, amma bu an çox önəmli hadisə baş verir: Sən Şəki teatrına qədəm basırsan. Burada Vaqif Abbasovun, Hüseynağa Atakişiyevin ruhu dolaşır. Mən əminəm ki, onların da xeyir-duası ilə sən öz peşəkar rejissor yoluna qədəm qoyursan. Allah sənə yar olsun! - dedi və özünə qarışıq hamımız kövrəldik.

Etiraf edirəm ki, keçirdiyimiz duyğuların mənfi çalarları da var idi: heç kim istəməzdi ki, gənc rejissor öz birinci böyük işini bu cür üzücü şəraitdə başlasın. Ümidimiz yenə də teatrın direktoru Hikmət Nəbiyevə və kollektivin səngimək bilməyən yaradıcılıq əzminə idi.

...Gözəl Şəkinə qısa bir müddətdə gəzişərək, dolaşaraq onun təkrarolunmaz atmosferindən özümüzə pay qoparmağa çalışa-çalışa gördüklərimizi, eşitdiklərimizi müzakirə edirdik. Son qənaətimiz hər şeyə rəğmən nikbin oldu. Bu nikbin ovqatda Qəbələnə Nic kəndinə gəldik, çoxsaylı qohumlarımızla öpüşüb-görüşdük, axşam yeməyini yedik və işıqların kəsilməsini gözlədik. Işıqlar düz saat birdə sö-nüb bu gözəl kəndi zülmətə qərq edəndən sonra yığılıb yatmaqdan başqa çarəmiz qalmadı. Gecə göy guruldadı... şimşək çaxdı... bu səslər də Bakıdakı yağış səslərindən fərqli idi. Bəlkə yanılıram...

*** ** *

Şəkiddə bir lətifə danışdılar. Çox güman ki, hörmətli oxucular bu lətifəni dəfələrlə eşidiblər, amma onu bir daha danışmaq istərdim. Niyəsini anlayacaqsınız.

...Deyir, iki qapı qonşunun gərgin və kəskin mübahisəsini uzaqdan izləyən başqa bir qonşu "insendent" bitəndən sonra qonşusunu yanına çağırıb soruşur:

-Ha bu Əhmədiyyə sənə nə dedi:

Qonşu cavab verir:

-Həblə... həblə... həblə...

-Bəs sən ona nə cavab verdin?

-Həblə! Həblə! Həblə!

Müşahidəçi qonşu azca düşünüb qərarını verir:

-Ha, düz dedin də!

On beş ilə yaxındır ki, teatr sənətimizin durumundan şikayət və giley-güzardan yorulmuş bizlər bu və ya digər teatrın vəziyyətini bir-birimizdən xəbər alanda dialoqumuz təxminən yuxarıdakı lətifəsayağı baş verirdi. Çünki sözlərə artıq ehtiyac yox idi. Hər şey bəlli idi və necə deyərlər, axın görünmürdü.

Bu gün tam məsuliyyətlə deyə bilərəm ki, mədəniyyət sahəsində başlanan islahatlar, Mədəniyyət və Turizm Naziri hörmətli Əbülfəs Qarayevin açıqladığı inkişaf proqramı teatr məkanında itirməyə başladığımız nikbin ümidlərimizi bərpa elədi. Ovqatımızın nikbinlik dərəcəsi elə yüksəkdir ki, mən, peşəkar teatrşünas, dərslər yükü çox olan universitet müəllimi, Şəkiyə öz xoşumla, öz vəsaitimlə, heç kim tərəfindən ezam olunmadan getdim. Və peşiman deyiləm...